

Elif Dönmez

Dünya Afet Raporu 2022 yılında COVID-19 salgınının dünya üzerindeki etkilerine ve bu salgına ilişkin ülkelerin nasıl bir strateji izlediklerine odaklanmaktadır. Bu raporda COVID-19 salgınında afetlere karşı ülkelerin hazırlıklarının yetersiz olduğu ve daha sonra ortaya çıkabilecek acil halk sağlığı durumlarında afetin önlenmesi, yanıt verilmesi ve iyileştirilmesi aşamalarında daha başarılı olabilmek için etkili stratejileri geliştirmenin önemine vurgu yapılmaktadır (Dünya Afet Raporu, 2022). Afetler, günümüzde giderek sıklığı artan özellikle toplumun savunma mekanizmalarının başarısız kaldığı durumlardır (Usta, 2023). Özellikle de küresel iklim değişiklikleri ile afetlerin sayısının arttığı ve bu afetlere bağlı pek çok insanın hayatını kaybettiği bilinmektedir (Usta, 2023). Usta ve ark. 2023 yılında 1900-2022 yılları arasında dünyada gerçekleşen afetlerin istatistiklerini

inceledikleri çalışmada, dünya genelinde en fazla doğal afetlerin yaşandığı, ikinci sırada ise teknolojik afetlerin geldiği bildirilmiştir. Aynı çalışmada Türkiye'nin de afetlerin sık yaşandığı ülkeler içinde yer aldığı görülmektedir. Afetlerden kaçınmak olanaksızdır ancak afete bağlı gelişen zararları en aza indirmek mümkündür. Afetlerin insan sağlığı üzerindeki etkilerinin azaltılması ve afete doğru zamanda müdahale edilebilmesi için afet yönetim sürecinin her aşamasında sağlık çalışanlarına ihtiyaç vardır (Şimşek & Gündüz, 2021). Afetin yönetilmesinde tüm aşamalarda özellikle afete hazırlık ve müdahalede etkin rol oynayan sağlık profesyonellerinden birisi de hemşirelerdir (Dincer & Inangil, 2021). Dünyada afetlerin sayıca artması ve etkisinin büyümesi ile hemşirelerin afetlerin yönetilmesindeki görev, rol ve sorumluluklarının önemi, günümüzde daha iyi anlaşılmakta ve daha

fazla dikkat çekmektedir (Şimşek & Gündüz, 2021). Özellikle ülkemizde yakın zamanda yaşanan 6 Şubat depremlerinde hemşirelerin afet yönetiminde rollerinin ne kadar önemli olduğu bir kez daha anlaşılmıştır.

Hemşirelerin sağlık profesyonelleri içinde sayısal olarak büyük bir grubu oluşturması afet yönetimindeki rollerini daha önemli kılmaktadır. Bu nedenle afetlere hızlı müdahale ve afetin etkin yönetimini sağlayabilmek için hemşirelerin afetlere hazır oluşları oldukça önemlidir (Şimşek & Gündüz, 2021; Taşkiran & Baykal, 2017). Hemşirelerin epidemiyoloji, farmakoloji, sosyoloji, psikoloji, iletişim, iş birliği ve problem çözme süreci (veri toplama, sağlık değerlendirmesi, öncelikleri belirleme, stratejileri/ girişimleri planlama ve uygulama) konusunda yeterli bilgi ve becerilere sahip olmaları; bu konudaki etkinliklerini arttırmaktadır. Afet geliştiğinde ortaya çıkabilecek sağlık ile ilgili riskleri ve yaşamı tehdit edebilecek durumları azaltmak için, hemşireler afetin yönetimi ve bakım vermede görev alırlar (Demirbaş et al., 2013).

Modern hemşirelik dünyada yaşanan afetler sonucu ortaya çıkan sağlık bakım ihtiyacının giderilmesinde kullanılan hemşirelik rolleri ile ortaya çıkmıştır (Şimşek & Gündüz, 2021). Afetlerde müdahale ile ilgili ilk bilimsel çalışmalardan birisi Florence Nightingale (1858, Modern Hemşireliğin Kurucusu) tarafından yapılmıştır. Nightingale, Kırım Savaşı sırasında yaralanan askerler ile savaş dışında yaralanan askerleri karşılaştırarak elde ettiği verilerle afet sonrası sağlık hizmetlerinin gelişmesine katkı sağlamıştır (Kanbara, Miyagawa ve Miyazaki, 2022). Birinci Dünya Savaşı, Vietnam ve Kore savaşlarında da afet hemşireliğinin gelişimi önem kazanmıştır. 11 Eylül 2001 saldırısı ve Katrina Kasırgasından (2005) sonra devam eden terör saldırıları nedeniyle bu tür olaylara hazır olma ve eğitim konusunda hemşirelerin bilinçleri artmıştır (Atasoy ve Özpuolat, 2023).

Afet hemşireliği, afet yönetiminin her aşamasında aktif rol alarak, afetten etkilenen bireylerin belirlenmesi ve mümkün olan en yüksek kalitede bakım hizmetlerinin sunulmasını amaçlar. Bu ihtiyacı karşılamak için Uluslararası Hemşireler Konseyi ve Dünya Sağlık Örgütü tarafından 2009 yılında “Afet Hemşireliği Yetkinlikleri Çerçevesi” yayınlanmıştır. Afet hemşireliğinin gelişiminde bu karar önemli bir dönüm noktasını oluşturmaktadır (Şimşek & Gündüz, 2021). Afet hemşireliğinde yer alan bu yeterlilikler, afetlerde hemşirelerin rolünün açıklığa kavuşturulmasının yanı sıra afet eğitimi ve öğretiminin geliştirilmesine de rehberlik etmektedir. Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinden (SKH) üçüncüsü olan ‘Sağlık ve Kaliteli Yaşam’ hedeflerine ulaşmada hemşirelerin afet konusundaki başarılı çalışmalarının önemli olacağı bilinmektedir. İnsanlar afet deneyimledikleri zaman hayatlarını yeniden inşa edecekleri aşamada yüksek düzeyde stres yaşarlar. Bir afet meydana geldiğinde, ilk odak noktası acilen hayat kurtarmaktır. Orta ve uzun vadede sağlığın teşviki ve sürdürülmesi için afet sonrası dönem de önemlidir. Hemşirelik, sağlık hizmetlerine geniş bir yaklaşımı benimser, bu aşamaların tümünde yer alır ve SKH’nin üçüncüsünde yer alan “Kapasitenin güçlendirilmesi veya ulusal ve küresel sağlık risklerinin erken uyarı, risk azaltma ve yönetimi” göstergelerinin iyileştirilmesinde yer

alır. Hemşireler rolleri gereği toplumun sağlık risklerini azaltarak sağlık düzeyinin iyileştirilmesine yönelik çalışmalarda bulunur. Hemşirelik, insanları ve sağlık sistemlerini birbirine bağlayarak sağlıklı topluluklar oluşturmak için dönüştürücü bir yaklaşım benimseyebilen bir meslektir. Halk sağlığı hemşireliği, ebelik ve hemşirelik gibi meslekler genellikle bu alanlarda sağlık müdahalelerine doğrudan dahil olurlar (Kanbara, Miyagawa ve Miyazaki, 2022). 2015 yılının haziran ayında Uluslararası Hemşireler Konseyi (ICN) uluslararası bir konferans düzenlemiş ve Dünya Sağlık Örgütü Genel Direktörü Margaret Chan tarafından yapılan açılış konuşmasında, dünyanın dört bir yanındaki hemşire gruplarını “sessiz dev”e benzetmiştir. Chan, Binyıl Kalkınma Hedefleri sonrası başarının ve gelecekteki küresel gündemin başarısının, hemşirelik profesyonellerinin küresel ve yerel topluluklarda ne kadar aktif olduğundan etkileneceğini konuşmasında dile getirmiş ve gelecekteki sağlık krizlerini yönetmede hemşirelik mesleğinin önemini vurgulamıştır (Kanbara, Miyagawa ve Miyazaki, 2022).

Afet hemşireliğinin sadece afet sırasında ve sonrasında acil bakım ve ilkyardım hizmeti vermekle sınırlı olmadığı ve afet yönetiminin her aşamasında hemşirelerin yer alması gerekliliği

afet hemşireliği uzmanlık alanını ortaya çıkarmıştır (Kalanlar ve Kubilay, 2015). Afet yönetiminin tüm aşamalarında (acil durum/afet hazırlığı, zarar azaltma, müdahale ve iyileşme) hemşirelerin görevleri ve sorumlulukları bulunmaktadır. Hemşirelere öğrencilik döneminden başlayarak afet hemşireliği ve yönetimi konularında eğitimler vermek, afet döneminde ölüm oranlarının azalması, sağlık hizmet sunumunun kalitesinin artması ve afete bağlı ortaya çıkacak maliyeti azaltmak için etkili olduğuna vurgu yapılmaktadır (Kalanlar ve Kubilay, 2015). Ancak günümüzde yapılan çalışmalar ve afet sonrası ortaya çıkan sonuçlar göstermektedir ki hemşirelerin afet yönetimi ile ilgili daha fazla bilgiye ihtiyaçları vardır. Japonya, afet hemşireliğinin gelişimi konusunda öncü olabilecek ülkelerdendir. Ülkede afet hemşireliği bir uzmanlık alanıdır ve Japonya Afet Hemşireliği Birliği bu alanda çalışmalar yürütmektedir (Kanbara, Miyagawa ve Miyazaki, 2022). Japonya Afet Hemşireliği Birliği afet hemşireliğini “afetle ilgili hemşireliğe özgü bilgi ve becerilerin sistematik ve esnek bir şekilde kullanılması ve diğer uzmanlaşmış hemşirelik alanları ile iş birliği içinde afetlerin neden olduğu sağlık tehlikelerini ve yaşamı tehdit eden zararları en aza indirmek için çok çeşitli faaliyetlerin teşvik edilmesi” olarak tanımlamıştır (Kanbara, Miyagawa ve Miyazaki, 2022).

Ülkemizde ise hemşirelerin afet döneminde üstlenecekleri rollere ilişkin net yasal düzenlemeler bulunmamaktadır. 2010 yılında çıkan Hemşirelik Uygulama Yönetmeliğinde “Hemşireler olağanüstü durumlarda afet planı doğrultusunda ilgili birimlerle iş birliği içinde acil planlamaları yapar, protokol geliştirir ve gerekli durumlarda uygulamaya koymak için ekip hazırlar” şeklinde hemşireler için sınırlı bir görev tanımlanmıştır (Hemşirelik Yönetmeliği, 2010). Diğer bir yönetmelik olan Aile Hekimliği Uygulama Yönetmeliğinde “Aile Sağlığı Elemanları olağanüstü durumlarda

afet planları doğrultusunda ilgili birimlerle iş birliği içinde acil planlamaları yapar, protokol geliştirir ve gerekli durumlarda uygulamaya koymak için ekip hazırlar” ifadesiyle Aile Sağlığı Elemanlarına oldukça sınırlı sorumluluk verilmiştir. Hemşireler, toplumun afetler ile başa çıkmasında en yaşamsal insan kaynaklarından birini oluşturmakta olup, afetlere hazırlıklı olma, derhal müdahale açısından afet yönetimine katılma, etkili yönetim, müdahalede bulunma, afet sonrası bakım işlevlerini yerine getirme, toplumun sağlığı ve refahı için çaba gösterme gibi roller üstlenmektedir (Taşkıran ve Baykal, 2017). Hemşirelerin rolleri yalnızca bir afetin acil evresinde hayat kurtarma ve afetzedelerin sağlığının korunması değil, afetlere hazırlıklı olma ve afet sonrası uzun vadeli dönemde iyileşme çalışmaları gibi özel konuları da içermektedir (Taşkıran ve Baykal, 2017). Ancak hemşirelerin büyük bir çoğunluğunun tek rollerinin afetlere müdahale etme olduğunu düşündükleri belirtilmektedir (Taşkıran ve Baykal, 2017).

Ülkemizde afet hemşireliği dersinin hemşirelik lisans eğitiminde halk sağlığı hemşireliği dersinin içinde konu olarak geçtiği veya seçmeli ders olarak yer aldığı görülmektedir. Hemşirelik literatürü incelendiğinde ise afet hemşireliği modeli olarak ‘Jenning’in Afet Hemşireliği Yönetim Model’inin eğitimlerde sıklıkla kullanıldığını görmekteyiz (Jennings-Sanders, 2004). Kalanlar ve Kubilay’ın (2015) çalışmasında hemşirelik öğrencilerine bu model temelli eğitim verildiğinde, hemşirelerin afet öncesinde, sırasında, sonrasında ve iyileşme dönemindeki görevlerinin, öğrenciler tarafından anlaşılmasının daha kolay olduğu bulunmuştur (Kalanlar ve Kubilay, 2015). Afet hemşireliğinde eğitim ve öğretimin temel amacı, hemşireleri afetlere müdahalede fiziksel ve psikolojik olarak hazırlamaktır. Afet hemşireliği eğitiminde, afet tanımı, afet yönetimi, afet hemşireliği felsefesi, afet hemşiresinin rol ve sorumlulukları, toplu yaralı bakımı, iletişim ve koordinasyon, triyaj, ruhsal sorunlar, sağlık ihtiyaçlarının değerlendirilmesi, personel ve kaynakların kullanımı, hemşirelik bakım ve hizmetleri gibi konuları içermelidir. Dünyada en kalabalık meslek gruplarından biri olan hemşireler çok fazla sayıda öğrenciye de sahiptir. Afet hemşireliği ve yönetimi konularında iyileşme sağlanabilmesi için hemşirelik öğrencileri için afetlere hazırlık konusunda bir dersin zorunlu olması gerekmektedir. Yapılan bir sistematik derlemede de hemşirelerin afet konusunda bilgi ve becerilerinin geliştirilmesi gerektiğine ve bu konuda eğitim eksikliklerinin giderilmesine vurgu yapılmaktadır (Said ve Chiang, 2020). Türkiye’de de benzer şekilde, hemşirelerin ve hemşirelik öğrencilerinin afet yönetimi ile ilgili eğitim ihtiyaçlarının olduğu ve kendilerini afete hazırlık konularında yeterli hissetmedikleri bulunmuştur (Şimşek ve Gündüz, 2021).

Sonuç

İklim gibi çevresel ve sosyal bağlamlar nedeniyle, doğal ve insani afetlerin hayal edilemeyecek kadar artması beklenmektedir ve bu sorunların çözümü için yerel ve sürekli olan küresel bir bakış açısına ihtiyaç duyulmaktadır. İnsan kaynaklı afetleri azaltmak için, bilimsel ve teknolojik alanlarla disiplinler arası iş birliği esastır. Ulusal düzeyde yerel yönetimlerde ve özel sektörde afete hazırlık bilincini artırmak için endüstri-akademi-devlet ortaklığı gereklidir (Kanbara, Miyagawa ve Miyazaki, 2022).

Afetlere hazırlık konusunda sağlık hizmeti sunan kurumların ve sağlık profesyonellerinin önemli rolleri olmakla birlikte, yeterince hazır olmadıkları bilinmektedir (Demirbaş et al., 2013). Hemşireler sayısal olarak sağlık profesyonellerinin içinde en büyük grup olarak bilinmektedir. Bu nedenle afet yönetiminin her aşamasında yer almaları,

rollerini farkında olarak yerine getirmeleri büyük önem taşımaktadır. Afet hemşireliği risk azaltma, hastalık önleme, politika geliştirme ve planlama, eğitim ve hazırlık ve savunmasız nüfuslara yönelik bakımı içerir. Afetlerin görülme sıklığının fazla olduğu Türkiye’de, afet hemşireliğinin gelişim gösterebilmesi için özellikle afetlerdeki görevlerine ilişkin yasal düzenlemelerin iyileştirilmesi ve lisans düzeyinde standart bir eğitim müfredatının oluşturulması önem taşımaktadır. Son on yılda afet hemşireliği üzerine yapılan araştırmaların, afet farkındalığının arttırılmasına, vaka incelemelerine ve afet hemşireliği eğitiminin gelişimine odaklandığı görülmektedir. Hemşirelik alanında afet risk göstergelerine veya sonuç göstergelerine odaklanan çalışmalar sınırlıdır ve bu alandaki çalışmaların sayısının da arttırılması gereklidir (Kanbara, Miyagawa ve Miyazaki, 2022).

Kaynaklar

- Atasoy ve Özpulat (Edt.) 2022, Afet Hemşireliği, Bölüm: Dünya’da ve Türkiye’de Afet Hemşireliğinin Rol ve Sorumlulukları, Özpulat, F. Atlas Akademik Basım Yayın, Ankara
- Demirbaş, H., Sezer, A., & Ergun, A. (2013). Afet yönetiminde halk sağlığı hemşiresinin rol ve sorumlulukları. *Florence Nightingale Journal of Nursing*, 21(2), 122-128
- Dünya Afet Raporu, 2022, Erişim Linki: https://www.ifrc.org/sites/default/files/2023-03/2022_IFRC-WDR_EN.0.pdf.pdf, Erişim Tarihi: 10.07.2023
- Hemşirelik Kanunu, 2010, Erişim Linki: <https://www.hemed.org.tr/yasa-ve-yonetmelikler/hemsirelik-yonetmeliği/> Erişim Tarihi: 20.07.2023
- Kanbara, S., Miyagawa, S., & Miyazaki, H. (Eds.). (2022). *Disaster Nursing, Primary Health Care and Communication in Uncertainty*. Springer. Erişim Linki: <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/978-3-030-98297-3.pdf>
- Kalanlar, B., & Kubilay, G. (2015). Afet hemşireliği eğitimi ve afet öncesinde afet hemşiresinin görevleri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 8(2), 77-85.
- Jennings-Sanders, A. (2004). Teaching disaster nursing by utilizing the Jennings Disaster Nursing Management Model. *Nurse Education in Practice*, 4(1), 69–76. [https://doi.org/10.1016/S1471-5953\(03\)00007-6](https://doi.org/10.1016/S1471-5953(03)00007-6)
- Said, N. B., & Chiang, V. C. L. (2020). The knowledge, skill competencies, and psychological preparedness of nurses for disasters: A systematic review. *International Emergency Nursing*, 48(September 2019), 100806. <https://doi.org/10.1016/j.ienj.2019.100806>
- Şimşek, P., & Gündüz, A. (2021). Türkiye ’ de Afet Hemşireliği. *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 47(3), 469–476.
- Taşkıran, G., ve Baykal, Ü. (2017). Disasters and Nurses’ Preparedness for Disasters in Turkey: Literature Review. *Sağlık ve Hemşirelik Yönetimi Dergisi*, 79–88. <https://doi.org/10.5222/shyd.2017.079>
- Usta, G. (2023). Dünya ’ da Meydana Gelen Afetlerin İstatistiksel Olarak Analizi *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 172-186.